

İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN EĞİTİM YAKLAŞIMI

A. Zeynep IŞIK*

İsmail Hakkı Baltacıoğlu pedagoji konusunda görüşlerini Pedagojide ihtilal (1964) adlı eserinde en açık şekliyle sunmuştur. Onun bu eseri özellikle "Türkçe Doğru" (İstanbul 1942-43) adlı eseriyle geliştirdiği "Milliyet ve Kültür Tezi" ile "Pedagoji Tezi"nin bir sentezini oluşturması bakımından önemlidir, bunu onun sözleriyle ifade edersek: "Benim aradığım pedagoji ne Tanzimat pedagojisi, ne Meşrutiyet pedagojisi ve ne de Cumhuriyet pedagojisidir. Benim aradığım pedagoji, atom devrine yakışan yaratıcı insan, yaratıcı Türk'ü yetiştiren yaratıcı pedagojidir (Baltacıoğlu, 1964, s. 6)".

Baltacıoğlu'nun eğitim konusundaki görüşleri Tezcan'ın ifadesiyle "İnkılapla başlayıp! ihtilalla sona eren görüşler olup, kendi ürettiği düşüncelerdir. Türk eğitim tarihinde orijinal bir sistem olan "içtimai mektep" modelini kurmuştur (Tezcan, 1993, s.122-123; Ayaç, 1987, ss. 115-117).

Pedagojide ihtilal adlı eserine dayanarak Baltacıoğlu'na göre ilkokulun birincil görevi çocuğun sosyal kişiliğini yaratmaktır. Bir benlik olarak-kendine değer veren, seven, kendini olduğu gibi kabul eden bir benlik- kazandırmak, ikinci görevi çocuğu içinde yaşayacağı topluluğa ve çevresine uygun insanlar olarak yetiştirmektir.

Ortaokulların görevi de orta mesleklere adam yetiştirmektir. "Türkiye'nin teknik ve sanatsız kalkınmasını sağlayacak *teknik evleri* istiyoruz". Ortaokulda teknik bir meslek öğrenen öğrenci, yalın bilgileri karşı eğilim, yetenek gösterirse o da liseye gider (Baltacıoğlu, 1964, ss.61-57).

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun ifadesiyle, Türkiye'de pedagoji hareketi 1908'de Meşrutiyet inkılabı ile başlamıştır, ilk defa uygulandığı yer İstanbul Darülmuallemi olmuştur. Müdürü Mustafa Satıç Bey, öğrenci hürriyetine yer vermiş, soru sorup karşılık alma, "ayani usul" dediği sezgi yolu, ilişkileri anlam^ bilişsel yolu benimsemiş, bunun yanında elişleri derslerini programa almıştır. Pedagoji konferansları tertiplemiştir. Ancak kendilerine göre değer taşıyan bu usuller, Meşrutiyet okulu tipini değiştirmemiştir. Bu reformun en büyük yaran, memlekette bir pedagoji bilincinin uyanması, yayılması olmuştur.

* M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Öğretim Görevlisi

İstanbul'da Şemsül Mekatip Okulu'nda teorisini İtimai Mektep adlı eserinde belirttiği pedagoji anlayışının ilk denemelerini yapmıştır. Okul ve aile müsamereleri, kır gezintileri, zanaat işleri, self education kendi kendine öğrenme, öz tiyatro denemeleri yapmıştır.

Baltacıoğlu'nun sosyal okulunda teorik ve pratik diye dersler ikiye ayrılmamıştır. Yalnız üretim vardır. Teorisi de, pratiği de üretim işi içinde vardır (Baltacıoğlu, 1964, s:80).

Baltacıoğlu, sosyal bir olgu olarak nitelendirdiği eğitimin bilim olarak dayandığı sosyal ve psikolojik temeller üzerinde beş ilke belirtmiştir.

Bu beş eğitim ilkesi şunlardır:

1) Kişilik tikesi: Eğitimin görevi sosyal kişiliği oluşturmaktır. Kendini seven, sayan kabul eden kişilik özelliklerinin üzerine inşa edilmesi gereğini de belirtmiştir.

2) Çevre İlkesi: Her eğitimin çevresi kendine göredir.

3) Çalışma tikesi (Travay): Her bir kişilik her bir kişinin kendi çalışmasıyla elde edilebilir.

4) Verim tikesi: Sosyal verimi olmayan çalışma, sosyal kişiliği var edemez.

5) Başlatma tikesi: Eğitimin insanın sosyal kişiliğini edinmesi için bir girişim, başlatmadır. "Acemi insan"ın kendisi işe başlamalıdır, öğrencinin işe başlaması için gerekli her türlü imkan ve fırsat hazırlanmalıdır (Baltacıoğlu, 1952, ss.79-80; Sönmez, 1996, 88.163).

Eğitim ve öğretimde ıslahat yapmak için Avrupa ve Amerika'ya dönüş onlar teknikte, endüstride ve ticarete ileri gitmişler diye eğitim işlerinde, okulluklukta, pedagojide de o kadar ileri oldukları çıkarımı yapıp, onları örnek almak kestirme ve etkili bir yol değildir, öğrenilmesi gereken onların bilimidir. Bu bilim sübjektif düşünceler değil, gerçek bilimin kendisi, eğitim sosyolojisi ile eğitim psikolojisi, psikanalizidir. Türkiye'de de bu bilimi taşıyan insanlar, sosyologlar, psikologlar vardır. Bu yerli değerleri daha çok tanımak gerekir.

Bu yerli değerler yanında Türklerin eğitim konusunda ortak toplumsal sezgilerini de katmalıyız. Psikolojik, estetik, pedagojik gerçek sezgilerle dolu atasözlerimizi, masallarımızı, efsanelerimizi, bir kere gözden geçirmek gerekir.

Baltacıoğlu'na göre, görenekçi pedagojinin anlayışına göre iki türlü eğitim vardır. Genel eğitim, meslek eğitim. Genel eğitim, hiç bir konu, iş ve meslekte derinleştirmeyen, ancak hepsine hazırlayan, meslek eğitimi ise, belirli mesleklere hazırlayan eğitimidir. Bütün teknik okullar, meslek liseleri, üniversite fakülteleri meslek eğitimi vermek için kurulmuştur.

Eğitimi böyle ikiye bölmek, genel olanının özel olanın temeli olarak anlamak doğru değildir. Okul pedagoğlarının genel eğitimden beklediklerini

verecek olan eğitim, meslek eğitimi ve teknik eğitimidir. Her meslek eğitiminin bir genel eğitim içeriği vardır. Bu içeriği kendinden başkası veremez (Baltacıoğlu, 1964, ss.38-39).

Baltacıoğlu, "sosyal pedagoji sistemi" kavramını ortaya koymaktadır. Bazı eğitimcilerin John Dewey ve Montessori de dahil olmak üzere çocuğu ele alırken tek insan psikolojisini hareket noktası olarak aldıklarını onun için de yeni pedagojinin kökleri havada bir pedagoji olduğunu vurgulamıştır.

Baltacıoğlu'na göre üzerinde durulması gereken, eğitim konusunu, sosyoloji metotları ile incelemektir. Eğitim sosyolojisi ve eğitim psikolojisi üzerinde durmuştur. Çalışmaların sosyal amacını, çevresini, tekniği ve verimim de düşünmek gerektiğini (Baltacıoğlu, 1994, ss. 71-74) vurgulamıştır.

Eğitimin tekniği ile uğraşmadan önce eğitim biliminin, felsefesine varmak gerektiği üzerinde durmuştur. Sistem ve metodun gerekliliğini vurgulamıştır. Yalnız soyut mantıkla, yalnız sezgi ile pedagoji yapılamaz. J.J. Rousseau'nun kendi nesline bazı ufukları açtığı ancak bu ufuklara varmak için *sosyal pedagoji sistemi* yaklaşımı geliştirmenin gerektiği üzerinde durmuştur (Baltacıoğlu, 1964, ss. 80-81).

Çocuğun gelişimini derece ve dizi hayaline hapsedmek gelişimi anlamamaktır. Hayatta sıçratıcı, şaşırtıcı anlar vardır. Gelişimi, belli kurallarla kısıtlamak yerine, *kuralları gelişime uygun düzenleme* en akılcı bir hareket olduğunu ifade etmiştir (Baltacıoğlu, 1964, ss.68). Çocuğun gelişimine eğitim ve öğretim alanı içinde de duyarlı olmamız gerektiğini vurgulamıştır.

Baltacıoğlu, Rousseau'dan etkilenenlerden biri olarak Tolstoy'u göstermektedir. Tolstoy'un pedagoji anlayışında, çocuğa parça yerine bütün bu, zorlama yerine mal etme- kendine sindirmeyi, sınav yerine evrimi, toplumun kanunları yerine çocuğun isteklerini, nasıl görmüşse öyle devam ettirme yani, *görenekler yerine, gelenekleri* koymanın yer aldığını belirtiyor.

Organik taleplerin yanında psikolojik taleplerin olduğunu çocuğun ilk gelişme evresinde düzen değil anarşinin yer aldığını bu anarşini nevrinin yaratıcı kaynağı olduğu, hiçbir eğitimin anarşisiz-karmaşasız olmadığını, bunun pedagoğlar tarafından anlaşılması gerektiğini vurguluyor. Organik ve psikolojik taleplerin çocukta uyarım yaptığı zaman çocuğun öğrenmeye hazır olduğunu ifade ediyor. Baltacıoğlu, Tolstoy'a ek olarak çocuğun öğrenme isteği için aldığı uyarımların çocuğun sosyal çevresinden geldiğini belirtiyor. Bunun için de *öğrenme isteği uyandıracak çevre şartlarını sağlamanın gereğini* vurguluyor. Ancak diyor Baltacıoğlu; bu paralelde Dewey, Decroly ve Montessori anlayışına göre aktif metotla çocuk yetiştirsek bile çocuk işleyerek ürettiklerini satmıyor, ekonomik karşılığını-tepkisini almıyorsa, çocuk, işiyle topluma bağlanmış-ilişkilendirilmiş olmuyor.

Baltacıoğlu'nun savunduğu tez kendi ifadesiyle: alışmak, anlamak, renmek de yemek, içmek, hazmetmek gibi tabiat olaylarındanır. Eğer tabii şartlar varsa çalışmamak, renmemek elde gelmez. Doğal şartlar içinde, ilerleme, doğal bir gereksinim olur (Baltacıoğlu, 1964, s.46) Bu eleştiri yapıp evrimsel eğitimcilerden bir adım daha ne geçerek şunu ileri sürmektedir. Çocuğun çalışmanın psikolojik koşullarla, ekonomik gereksinimler arasında askıda kalmaması için çocuğun çalışması randıman bir çalışma olmalıdır. Bu randımanın mutlaka ekonomik olması da gerekmez, bilim, ahlak, sanat randımanı da olabilir. Yeter ki *sosyal değer*i olsun. ocuk ancak bu sosyal randımanı vere vere sosyal yaşayışa hazırlanmış olacaktır. Öyle ise bütün bahçe eğitiminin eseri yenebilir, satılabilir, piyasaya sürülebilir olsun.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Fikirlerinde Etkilendiği Kişiler ve Diğerlerine Göre İ.H. Baltacıoğlu ve Bazı Karşılaştırmalar

Thomas More:

Thomas More, eğitimle ilgili görüşlerinde eğitimin üretici iş ile bütünleştirilmesi çerçevesinde kadın erkek herkesin çocukların da tarım çalışmalarını rendikleri, beden güçlerini de böylelikle geliştirdiklerini vurgulamıştır. Tarım dışında, herkes özel bir iş eğitimi görür. Dokumacılık, duvarcılık, seramik, demircilik, dülgerlik gibi. Eğitimin retici iş ile birleştirilmesi, geleneksel kafa ve beden işleri ikilemine de o zamandan çözüm getirmiş olmaktadır (Aytaç, 1979, ss. 13-14). Baltacıoğlu'nun eğitim ilkelerinde Thomas More'dan etkilendiğini söylemek mümkün görünmektedir.

Hilmi Ziya Ülken:

Hilmi Ziya Ülken Baltacıoğlu'nu anlatırken eğitimi şöyle tarif ettiğini ifade ediyor: Estetik, ahlaklı, mesleki kişilikler kazandıran fonksiyonel canlı bir sistem olarak ve bütünsel yaklaşımlı sosyal bir kurum (Ülken, 1992, ss.454). Baltacıoğlu'nun Kalbin Gz adlı eserinde Berksoncu olduğu, Tarih ve Terbiye adlı eserinde ağdaş Fransız sosyologu Emile Durkheim ve Berkson'u uzlaştırmak isteği bunun yanında Durkheim'in Sosyoloji Metodunun Kuralları adlı kitabına olan güvenini koruduğunu anlatmıştır (Ülken, 1992, ss.452).

Baltacıoğlu, kişilik gelişiminde, denetim odağının iselleşmesinde ve yaratıcığın temelinde çocukluk yıllarının varlığına olan inancını kendisinin çocuklukta aldığı aile terbiyesi ile şöyle açıklamaktadır (Aytaç, 1979, s. 165): "Mutlu bir çocukluk geçirdim. Annem ve babam bana bir tek fiske vurmadılar. Kişilik teşekklm, böylece daha baştan itibaren hürriyet ile belirlenmiş oldu. Bu yaratıcılığımın temel taşıdır."

Köyü okulla değiştirmenin başarısızlığa uğraması, okulu değiştiren köy fikriyle başarıya dönüştürülür diyor Baltacıoğlu, "Nasıl bir mektep yapalım diye

değil, köy yahut köylü bizden nasıl bir mektep istiyor" diye düşünürsek başarıya ulaşabileceğimizi savunmuştur (Kaya, 1990, ss.5-6).

Ivan tlich Okulsuz Toplum adlı eserini 1971'de yayımladığı zaman önümüzdeki çağın Prometecilere değil insancıl Epimeteci insanlara gereksinimi olduğunu anlatırken (tlich, 1985, ss. 138-152), I.H. Baltacıoğlu "Pedagojide İhtilal" adlı eserini 1964'te yayımladığı zaman "ateşi ilk bulan insanın işini tekrarlama, sosyalleşme durumunda olan yirminci yüzyıl insanının ne işine yarar?" diye sorarken bilim, teknoloji ve endüstrileşme yanında insancıl, güvenli insanların oluşturduğu bir toplumla denge ve kontrol sağlanabileceğini yakalamıştır.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu; pedagoji, felsefe, din, sanat, edebiyat, tiyatro, çocuk ve gençlik, radyofonik piyesler, otobiyografi ve biyografik konularda olmak üzere toplam 131 eser yayınlamış olup, bunlardan 35 tanesi doğrudan eğitim ve öğretim konuları ile ilgilidir. Bunun yanı sıra, çoğunlukla "Yeni Adam" dergisinde yayınlanmış başta pedagoji alanında olmak üzere çok çeşitli konularda 1000'i aşkın makalesi mevcuttu (Tozlu, 1989, ss.210-275).

Bunlardan eğitim ile ilgili olanlar yayın sırasına göre şunlardır:

Talim ve Terbiyede inkılap. İstanbul: 1912 (2. basım, İstanbul: 1927).

Mekاتب-i İptidaide Hennesenin Usul-ü Tedrisi. İstanbul: 1913.

Terbiye ve İman. İstanbul: 1914 (2. basım, İstanbul: 1925).

Coğrafyanın Usul-ü Tedrisi. İstanbul: 1914.

Terbiye-i Avam. İstanbul: 1914. (2. basım İstanbul: 1924).

Eşya Derslerinin Usul-ü tedrisi. İstanbul: 1914. (2. basım. İstanbul:1920).

İlm-i Terbiye Konferansları. İstanbul: 1915.

İzmir Konferansları. İzmir. 1915.

Elişleri Usul-ü Tedrisi. İstanbul: 1915. (2. basım. İstanbul: 1920)

Terbiye İlmî. İstanbul: 1916.

Maarifte Bir siyaset, İstanbul: 1919.

Hennesenin Usul-ü Tedrisi. İstanbul: 1920.

Usul-ü Terbiye ve Tedris. İstanbul: 1920.

Yazının Usul-ü Tedrisi, İstanbul: 1920. (2. basım, İstanbul: 1924).

Tek öğretmenli ve Beş Sınıflı İlkokullar. İstanbul: 1923.

İçtimaiyat Nokta-i Nazarından Terbiye. İstanbul: 1923.

J.J. Rousseau'nun terbiye Felsefesi. İstanbul: 1925. (2. basım, İstanbul. 1931).

Türkiye'de Sanayi-i Nefise Tedrisatının Islah ve inkişafına Dair Layiha. İstanbul:

Umumi Pedagoji. İstanbul: 1930.
Terbiye. İstanbul: 1932.
Resim ve Terbiye. İstanbul: 1932.
Hususi Tedris Usulleri. İstanbul: 1932.
Tarih ve terbiye. İstanbul: 1933.
Mürebbilere. İstanbul: 1933.
İçtimai Mektep. Nazariyeleri ve Prensipleri. İstanbul: 1932. (2. basım.
Ankara: 1942).
Toplu Tedris. İstanbul: 1938.
öğretmen. İstanbul: 1944.
İlk mekteplerin Müfredat Programı. İstanbul: 1927.
Rüyamdaki Okullar. İstanbul: 1944.
Çocukların Terbiyesi. İstanbul: 1948.
Cinsel Eğitim. 1957, (Yayınlanmamış).
Adam Nasıl Yetişir, Nasıl Yetiştirilir. Ankara: 1964.
Pedagojide İhtilal. İstanbul: 1964.

Baltacıoğlu, çeşitli düşünürlerin görüşlerini eklektik bir anlayışla ortaya koymaktan çok, bu görüşleri sentezci bir yöntemle yorumlayarak uygulamaya özen göstermiştir (Tezcan, 1993, s.82). Alvin Toffler ve Peter Drucker gibi çağımızın 21. yüzyıla dönük yazarlarının öngördüğü sosyal, insancıl içsel denetimli, sorumlu, toplumla ilişkili, verimli, yaratıcı insan modelini veren ve bize kalkınma yolunda ışık tutan aydın eğitimcimiz ölümünden sonra da bizim ışığımız ve gururumuzdur.

KAYNAKLAR

- AYTAÇ, Kemal, **Politeknik Eğitim Reformları**. (Teori ve Uygulamaları), Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yay., 205, Ankara, 1979.
- AYTAÇ, Kemal.. "İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Hayatı ve Faaliyetleri", **D.T.CS. Dergisi**. "Araştırma", C.JCI, s.2, Ankara: 1979.
- AYTAÇ, Kemal., "İsmail Hakkı Baltacıoğlu", Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri., Ankara, 1987.
- İLLİCH, Ivan., **Okumsuz Toplum**. Birey ve Toplum Yay. Ankara, 1985.
- KAYA Yahya Kemal., "Köy Enstitüleri 50 Yıl önce Kurulmuştu...", **Çağdaş Eğitim**. Sayı: 154, 1990.
- TEZCAN, Mahmut., **Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye**. Ankara. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınlan, 1989.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya., **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**. Ülken Yay, İstanbul, 1992.
- VEYSEL, Sönmez., **Eğitim Felsefesi**. Pegem Yay., Ankara, 1996.